

Hälso- och sjukvårdsnämnden
Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
Psykatri och Samverkan
Andreas Falk

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2024-05-14

HSN 2024-0281

Hälso- och
sjukvårdsnämnden

Yttrande över remiss Betänkandena Ut ur utsatthet samt Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras

Ärendebeskrivning

Region Stockholm har beretts möjlighet att lämna synpunkter på betänkandena Ut ur utsatthet (SOU 2023:97) samt Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras.

Beslutsunderlag

Hälso- och sjukvårdsdirektörens tjänsteutlåtande
Betänkandet Ut ur utsatthet (SOU 2023:97) samt Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver tydliggöras (SOU 2023:98)

Ärendets beredning

Ärendet har beretts i psykiatriutskottet.

Förslag till beslut

Hälso- och sjukvårdsnämnden beslutar följande:

Hälso- och sjukvårdsnämnden antar hälso- och sjukvårdsdirektörens tjänsteutlåtande som nämndens yttrande och överlämnar det till Arbetsmarknadsdepartementet.

Förvaltningens motivering till förslaget

Bakgrund

Utredningen Ut ur utsatthet har i sina direktiv haft i uppdrag att lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Utredningen har även haft i uppdrag att ge förslag till utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program. Vidare ska utredningen bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet.

Utredningen Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver tydliggöras har haft i uppdrag att kartlägga kunskapsläget om vuxnas utsatthet för våld eller andra övergrepp samt om exploatering av barn, vid produktion eller distribution av pornografi i Sverige. Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag på hur tillgången till skydd, stöd och vård kan förbättras samt analysera brottslighet kopplat till produktion och distribution av pornografi.

Överväganden

Utredningen Ut ur utsatthet (SOU 2023:97)

I utredningen föreslås att det ska utvecklas specialiserad lågtröskelverksamhet för personer som utsätts för prostitution och människohandel och att sådan verksamhet utvecklas i varje län. Verksamheterna ska kunna erbjuda behandling av Posttraumatisk stressyndrom, anpassat för målgruppernas komplexa problematik.

Utredningen föreslår vidare att det uppsökande, upptäckande och identifierande arbetet stärks genom ökad samverkan mellan polis, socialtjänst och civilsamhälle. Yrkesverksamma inom framför allt skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver också ha tydliga rutiner för att kunna ställa frågor om sexuell utsatthet för att upptäcka utsatthet bland barn och vuxna de kommer i kontakt med.

Utredningen föreslår att vuxna, som behöver och vill ha hjälp för att kunna lämna utnyttjande i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, ska erbjudas ett individuellt utformat exitprogram.

Barn har rätt till och behöver skydd och stöd för att ta sig ur utnyttjande i sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål och ska därför erbjudas ett för barnet individuellt utformat program för att säkerställa kedjan av stöd- och vårdinsatser.

För både barn och vuxna ska socialtjänsten, genom en utsedd samordnare i den kommun som enligt ansvarsfördelningsreglerna i socialtjänstlagen är ansvarig för barnet eller den vuxne, upprätta en individuell plan för exitprocessen. Planen ska utformas efter samråd i en för barnet eller den vuxne särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp.

Socialtjänsten ska vidare erbjuda barnet eller den vuxne en särskild stödperson som ska finnas med genom hela exitprocessen. Den individuella planen ska vara långsiktig och innehållet ska utformas med hänsyn till barnets eller den vuxnes särskilda förutsättningar och behov.

Utredningen föreslår ett tillägg till 5 kap. 11 § socialtjänstlagen där det tydliggörs att socialnämnden ansvarar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution, eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att förändra sin situation

Utredningen föreslår även att Socialstyrelsen ges i uppdrag att, med anledning av förtydligandet i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen, ta fram stöd för rättstillämpningen när det gäller socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för identifiering, skydd, stöd, vård och rehabilitering för personer i målgrupperna, inklusive att se över behov av och förutsättningar för att ta fram föreskrifter som preciserar socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar.

Utredningen föreslår vidare att Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ges i uppdrag att verka för att kommuner ska kunna erbjuda de föreslagna programmen och för utveckling av specialiserad lågröskelverksamhet för utredningens målgrupper. Detta föreslås ske i nära samverkan med SKR. Socialstyrelsen föreslås ges i uppdrag att förvalta den föreslagna modellen för program för barn.

Utredningen föreslår även att kommuner och regioner ska få möjlighet att söka utvecklingsmedel för att utveckla arbetsformer för att kunna erbjuda föreslagna program samt säkerställa tillgången till specialiserad lågröskelverksamhet i varje län.

Region Stockholms samlade bedömning är att utredningens förslag är väl underbyggda och ligger i linje med vad som ytterligare krävs för att tillgodose målgruppens behov. Det är särskilt positivt att utredningen föreslår utvecklande av specialiserad lågtröskelverksamhet i hela landet i form av Mikamottagningar kopplade till hälso- och sjukvård.

I Region Stockholm finns sedan många år tillbaka Mika hälsan som erbjuder vård till män och kvinnor eller de som definierar sig som annat kön rörande sexuell och reproduktiv hälsa, genom bland annat råd, stödsamtal gällande sex och samlevnad, preventivmedel, graviditet och abort, provtagning för cellprov med mera. Mika hälsan erbjuder även utredning av psykisk ohälsa och behandling av PTSD, helt i linje med vad utredningen föreslår.

Erfarenheter från Region Stockholm är att målgruppen nästan helt saknar andra vårdkontakter och har svårt att etablera kontakt med vårdgrannar. De får inte tillgång till jämlik, effektiv hälso- och sjukvård. De har också svårt att etablera kontakt med samhällsfunktioner som är nödvändiga grundstenar för trygga livsomständigheter. De exkluderas därmed från möjligheten att förändra sitt liv i utsatthet.

Det är därför viktigt att målgruppen ges tillgång till hälso- och sjukvård för vård av sexuell och reproduktiv hälsa från personal med kunskap om fysiska, psykiska och sexuella konsekvenser av våld. Målgruppen löper stor risk för gynekologiska infektioner och sexuellt överförbara sjukdomar, oönskade graviditeter, ökad risk för HPV- relaterad cancer samt har omfattande svårigheter gällande relationen till sin egen kropp och sin sexualitet.

Utöver detta är gruppen mindre benägen att söka vård för sina problem eller delta i erbjudna vårdinsatser som tex screeningprogram. Därför är den sexuella och reproduktiva hälsan ett viktigt perspektiv att värna om i vården kring personer utsatta i prostitution.

Region Stockholm anser därför att hälso- och sjukvården som är kopplad till Mikamottagningar, som till exempel Mika Hälsa inom Region Stockholm, utöver att kunna erbjuda eller lotsa vidare till behandling av PTSD anpassad för personer med komplex problematik också ska kunna erbjuda eller lotsa vidare till vård av sexuell och reproduktiv hälsa som ges av personal med särskild kunskap om fysiska, psykiska och sexuella konsekvenser av våld.

Möjlighet behöver finnas till cellprovtagning, provtagning av sexuellt överförbara sjukdomar samt möjlighet till vaccinationer mot hepatiter. Även möjlighet att ge HIV förebyggande läkemedel.

Många från målgruppen har svårt att genomgå gynekologiska undersökningar på en vanlig mottagningsverksamhet på grund av tidigare våldserfarenheter. Därför är det angeläget att Mikamottagningar kan erbjuda gynekologiska undersökningar i en trygg miljö.

Som förebyggande insats behöver det finnas möjlighet till råd och stödsamtal gällande sex och samlevnad, hur man tar hand om sin kropp trots en pågående utsatthet, hur man skapar en relation till sin kropp och hur man hanterar sexualitet efter att ha lämnat prostitution eller ett sexuellt självskadebeteende.

Många från målgruppen har skadligt bruk eller beroende och psykisk ohälsa. De behöver därför kunna erbjudas utredning och behandling av psykisk ohälsa, skadligt bruk och beroende samt neuropsykiatriska funktionsvariationer.

Utredningen Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras (SOU 2023:98)

Utredningen konstaterar att en förutsättning för ett strategiskt arbete för att förebygga och bekämpa sexuellt utnyttjande i pornografiskt syfte är att det våldet blir en tydlig del i relevanta nationella strategier och motsvarande policydokument samt att det synliggörs i de berörda myndigheternas tillämpning på nationell och regional nivå.

Utredningen ser behov av evidensbaserade eller beprövade metoder för att ge stöd och behandling till barn och vuxna som har utnyttjats sexuellt i pornografiska syften som kan användas av alla som möter målgruppen. Forskning behövs, men det finns även ett behov av att i ett första steg samla kunskap om metoder som faktiskt finns och som kan användas relativt snart.

För att alla som behöver ska ha likvärdiga möjlighet att få del av samhällets insatser behöver kunskapsstöd för yrkesverksamma utvecklas på nationell nivå, för att spridas och implementeras på regional och lokal nivå.

Kommuner och regioner ansvarar för skydd och stöd respektive hälso- och sjukvård för barn som har utnyttjats sexuellt i form av att skildras i film eller bilder som sprids i pornografiska syften och vuxna som har utsatts för våld och övergrepp vid produktion och distribution av pornografi, liksom för alla andra invånare i behov av skydd, stöd eller vård.

Kommunen ansvarar även för förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. Utredningen föreslår därför att kommuner och regioner behöver stöd för att förbättra det arbetet.

Region Stockholms samlade bedömning är att utredningens förslag är bra och att de är väl underbyggda. Region Stockholm anser det viktigt att i det fortsatta utvecklingsarbetet särskilt beakta bemötandefrågornas centrala betydelse för att målgruppen ska kunna få sina behov tillgodosedda.

Ett gott bemötande kräver dels ett aktivt arbete kring att främja likabehandling enligt diskrimineringslagen, dels ett aktivt arbete med värderingsfrågor kopplat till sexualitet. Aktivt arbete krävs för att kvalitetssäkra till exempel vårdpersonalens möjligheter att erbjuda ett bemötande fritt från dömande eller personligt tyckande.

Region Stockholm vill betona hur viktigt det är att det skapas goda förutsättningar och strukturer för samverkan mellan till exempel regionerna och den idéburna sektorn. Det är av vikt att undvika att bygga parallella verksamheter och på så sätt osynliggöra olika behov och utbud.

I nuläget saknas generellt ett styrnings- och systemperspektiv på frågor kopplat till våld. Vårdssystemet har svårt att placera frågan på rätt nivå eller inom rätt vårdiscipliner. Det hamnar ofta i att alla ska ta ansvar alltid, vilket ofta kan leda till att ingen tar ansvaret. Region Stockholm vill därför betona hur viktigt det är att integrera frågorna om våld i den ordinarie styrningen av kunskapsproduktion och vård, annars kommer problemen att kvarstå.

Ekonomiska konsekvenser

Region Stockholm anser det vara svårt med att bedöma kostnaderna med anledning av utredningens förslag.

Konsekvenser för patientsäkerhet

Yttrandet i sig innebär inga konsekvenser för patientsäkerheten. Utredningens förslag förväntas innebära positiva konsekvenser för patientsäkerheten om de förverkligas.

Konsekvenser för jämlik och jämställd vård

Yttrandet i sig innebär inga konsekvenser för jämlik och jämställd vård. Utredningens förslag förväntas innebära positiva konsekvenser för jämlik och jämlik vård om de förverkligas.

Miljökonsekvenser

Yttrandet i sig innebär inga konsekvenser för miljön. Utredningens förslag förväntas ha oförändrade konsekvenser för miljön.

Administrativa konsekvenser

Yttrandet i sig innebär inga administrativa konsekvenser.

Anders Ahlsson
Hälso- och sjukvårdsdirektör

Christoffer Bernsköld
Avdelningschef

Beslutet ska skickas till

Arbetsmarknadsdepartementet,
Akten

Godkänd av Anders Ahlsson, 2024-05-14